

Előszó

A történelem a valóság tudománya. A valóság ismerete nélkül illúzió minden, amit a múltról állítunk és ingatag a jövő, amit nélküle építünk. Az ember önző természetéből folyik, hogy ítéleteiben, érzelmeiben és cselekedeteiben inkább szubjektív énjéhez ragaszkodik, semmint a valósághoz. S ha van terület, melyen az elfogultság orgiákat ülhet, akkor az minden bizonnyal a nemzetiség. Az elmúlt két évszázad közösségi érzése, az összetartozás tudata mindenek felett a nemzetiség. Elődje a vallás volt, napjainkban pedig az osztály próbálja helyét elfoglalni. A nemzetiség mibenlétéről igen sokat, sőt kelleténél többet írtak. Vannak is nacionalizmusok, melyeknek rejtelmét a búvárló szemek nagyrészt kifürkészték, de sokkal több az igaz valójában ismeretlen, vagy mi rosszabb, félreismert nacionalizmus. Utóbbiak sorába tartozik a román nacionalizmus is. A rávonatkozó ismereteket és megállapításokat eddig vagy román nacionalisták tették meg és közösségi eszményük igézete alatt a múltat mai igényeikhez költötték hozzá; vagy a román nacionalizmus ellenfelei közölték meglátásaikat és saját önző nacionalizmusuk csábításainak engedtek. Csekély kivétellel mindig a valóság lett eljárásuk áldozata. Túl kedvesek voltak a kutatók álmai és indulatai, semhogy a kiábrándító és fájdalmas valóságot fel merték, vagy fel tudták volna fedni és túl hízelgő volt számukra a valóságtól még náluk is távolabb álló közvélemény helyeslése és tömjénezése. A nacionalizmus közben fokról-fokra az embertelenség legszörnyűbb elfajulásaira, az emberi méltóság legelvetendőbb kilengéseire vetemedett. Eltévelyedései azt a látszatot keltik sokakban, hogy a nemzetiség önmagában hitvány, gonosz és mesterkélt képződmény, melyet sürgősen alkal-

masabbra kell kicserélni. Felvetődött a nemzetiség létjogosultságának kérdése. A találkozás a valósággal eloszlatja ezt a vélekedést, a történelmi kutatások a nemzetiséget szerves és természetes képződménynek mutatják be. De nemcsak szervesen nő ki a múltból, hanem valamennyinek külön egyénisége, külön élettörténete van. Ugyanakkor a nemzetiség nem óceáni sziget boldog társalanságában él, hanem a társadalomban, a népek közösségében. Az együttélésnek kikerülhetetlen parancsa a kutatót arra kötelezi, hogy a nemzetiséget ne csak önmagában, hanem a népek társadalmának együttesében vizsgálja meg. Levegőben lóg minden nemzetkutatás, mely nem a nemzetek társadalmában próbálja megérteni a nacionalizmusokat. A Duna-medence kis népeinek nacionalizmusai sokban egyeznek, sokban különböznek egymástól. De minél inkább közeledünk a mához, annál több a közös vonás bennük. Egyik idősebb, másik fiatalabb, egyik hatalmasabb, másik gyengébb, de erejük különbözősége aránylag oly csekély, hogy egyik sem követelheti magának a vezető szerepet a többi felett. A népek egyenjogúsága ilyen együttesben parancsoló szükséglet, megsértése pusztító következményekben hull vissza valamennyi fejére. És mégis a gyűlölet, az elfogultság, az értetlenség sehol sem csap fel oly perzselő lánggal, mint ezen a tájon, egyéredű, egysorsú testvérnépek közt. Nem elég ennek okát az ember eredendő gonoszságában megjelölni, meg kell mindent tenni, amire emberi erő képes, hogy a dunai népek végzetes nézeteltérése tisztázódjék. Első és legfontosabb lépés nem a baráti nyilatkozatok testetlen és jövőtlen üressége, nem az őszinte jóakarát felajánlása, hanem a tényekkel való szembenézés, a valóság megismerése. Előbb a múltban, azután a belőle kinövő jelenben. A politikusok magabízóan és könnyedén hitetik el magukkal és fogadtatják el másokkal, hogy a valóság birtokában vannak és intézkedéseik belesimulnak a dolgok nagy rendjébe. De jaj, a historikus hitetlen e derűlátással szemben, mert törést, összefüggéstelenséget érez múlt és jelen közt. Hogyan jöjjön ki a béke új hajtása, ha

vakon és sötétben helyezük el az ismeretlenségbe a legdrágább akarások rügyeit? A historikus kötelessége a múlt fejlődését megmutatni, hogy az élet szerves egységben nőhessen bele a jövőbe. A dunatáji historikusnak nem lehet nagyobb és szentebb feladata, mint hogy felderítse végre a nemzetiségek jelen ágálása mögött megbújó valóság tartalmát, hogy végre tudjuk is egymásról, kik vagyunk, ne csak színes és vétkes képzeletünk kísértései csábítsanak bennünket gonosz testvérharcra. Tudjuk meg végre igaz valóságában, kik vagyunk, honnan jöttünk, akkor talán jobban eltaláljuk, hogy hová és hogyan menjünk, hogy békés egyetértésben élhessünk együtt.

Erdély földjén sok-sok század óta egymás mellett, szétválaszthatatlan együttélésben lakik a román, a magyar, a szász. E népek tudósai sokszor megírták szűkebb hazájuk történetét, de fájdalmas valóság: valamennyi csak önmagát tudta a haza történetébe szervesen belehelyezni. Csak napjainkban érkezünk el oda, hogy Erdély története a három nép közös történetét jelentheti. Egy földön és hosszú évszázadokon keresztül egy államban, a három erdélyi népnek egymástól nagyon sokban különböző nacionalizmusa fejlődött ki. A románságé kétségtelenül a legfiatalabb. A magyar és a szász nemzetiségi öntudat a középkor kódéből tűnik elő. Az erdélyi román nacionalizmus első kétségtelen nyomai a XVII. század végénél nem korábbiak. Ebben a könyvben a román nemzetiségi öntudatosodás folyamatát kísérelem meg bemutatni a források tanúsága alapján. A valóság tartalom, melyhez eljutottam, nem felel meg sem a magyar, sem a román nacionalista történetírás megszokott eredményeinek. Bár nem ölel fel minden megközelíthető egy korú forrásanyagot, minden eddigi kísérletnél többet használ fel és a leglényegesebb anyag nagy részét felöleli. Megírásából az emberi lehetőségek határain belül minden célzatosság hiányzik, kivéve egyet: a valóság megismerésének vágyát. A nemzetiségi kérdések irodalmának fejlődéstörténetében három fokozatot ismerünk fel. Az első önfeledten ünnepli saját nacionalizmusát és

a siker biztos tudatában vádolja a másét. A második a külföld-nem szól és őszinte meztelenségben vagy a tudomány köntöse mögé bújva, nem más célzatos propagandánál. Reménysége mindkettőnek, hogy olvasóját egyedül ő informálja. Így, ha kell a farkas is vádolhatja a bárányt, hogy fel akarja falni. A vádoló propagandára ikertestvére, a mentegető propaganda válaszol. Ilyenkor persze mindig bárány a farkas. Az ilyen vitának vég-hossza nincsen, eredménye a félrevezetés és a gyűlölet megnövekedése. A harmadik út a valóság részrehajlatlan tisztelete. Célja a történelmi valóság kérlelhetetlen őszinteségű bemutatása nem egyik vagy másik nacionalizmus, hanem az emberiség, közelebbről a dunatáji népek közös érdekében. E sorok írója a történelmi realizmusnak ezt az útját igyekezett követni. Ha e munka nem volt képes mindenben a valóság talajára helyezkedni, annak okát az olvasó ne a szerző szándékában, hanem emberi gyarlóságában keresse.

E könyv önmagában befejezett egész, de minthogy az erdélyi román nacionalizmus története ezzel nem zárul le, kedvező körülmények esetén további kötetek fogják követni.